

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ 1866.

A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

---

TARTALOM

Tanulmány

CSÉKA ERVIN:

Bevezető 113

KIRÁLY TIBOR:

A büntető eljárási kódex tervezetének helye a magyar
büntető eljárásjog fejlődésében 117

BÁRD KÁROLY:

A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben 121

ERDEI ÁRPÁD:

Az inkvizíciós és a kontradiktórius vonások
a büntető eljárási jogrendszerekben 127

Szemle

Szabó András köszöntése (KEREZSI KLÁRA–NAGY FERENC) 131

Jogirodalom-Jogélet

HALMAI GÁBOR:

Megalakult az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ 135

A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésében

✠ Bárd Károly tudományos igazgató, Constitutional and Legislative Policy Institute (COLPI)

I.

Az előadásom első részében kénytelen vagyok az európai eljárási jog és az angolszász és ezen belül is az amerikai jog viszonyát tárgyalni; vagyis azt a kérdéskört érintem, amiről Erdei Árpád részletesen szolt előadásában. Erre azért kényszerülök, mert ahhoz, hogy európai jogfejlődésről beszélhessek, illetve azon belül elhelyezem a büntető eljárási törvény magyar tervezetét (Tervezet), az európai eljárásjogot kell meghatároznom. Ezt viszont úgy tehetem meg, hogy elhatárolom attól, ami nem egyezik vele. Márpedig az eljárásjogi irodalomban az európai vagy pontosabban a kontinentális igazságszolgáltatási rendszert általában az angolszász eljárási jog tükrében szokás elemezni; az utóbbi évtizedekben pedig nem annyira az angol, hanem inkább az amerikai rendszerrel összevetve tesznek kísérletet a processzualisták a kontinentális európai igazságszolgáltatás lényegének meghatározására. A bevezető, a két rendszer összevetése arra is alkalmat nyújt számomra, hogy a Tervezettel kapcsolatos minősítésekre reagáljak. Azt vizsgálom, vajon igaz-e az az állítás, hogy a Tervezet az amerikai rendszer elemeit kíséri meg átültetni a befogadásra alkalmatlan európai, azon belül is a magyar talajba.

A második lépcsőben azt elemzem majd, hogy a tipikus európai eljárási rendszer miben különbözik az ún. szocialista eljárási modelltől; azt kívánom bemutatni, hogy a Tervezet miképpen szakít e szocialista eljárási jogrendszerével.

Majd pedig a harmadik lépcsőben, amikor az elhatárolásokat elvégeztem, a "közösön" belül vizsgálom a tendenciákat; azt fogom megjelölni, hogy az európai eljárási rend mely ismérvei kapnak különös hangsúlyt a 90-es években.

II.

1. Az európai vagy pontosabban a kontinentális és az angolszász rendszer különbségeit hosszú időn át az *eljárás immanens jellemzői* alapján kísérelték meg meghatá-

rozni, mindenek előtt a perben szereplők pozíciójának (ld. az inkvizitórius-kontradiktórius vagy akkuzatórius fogalom párt) illetve ehhez kapcsolódóan a perbeli megismerési folyamat sajátosságainak leírásával (az egyik rendszerben a passzív bírő, aki két versengő értelmezés közül dönt, míg a másokban az információ forrásokat saját maga felkutató és értékelő döntéshozó; ugyancsak a megismerési folyamat szabályozásának különbségeire helyezi a hangsúlyt az a megközelítés, amely a két rendszer szerint aszerint veti egybe, hogy az a szabad vagy a formális bizonyítás elveit követi-e).

Az elmúlt évtizedekben azonban megjelent egy olyan irányzat, amely a két rendszer közti eltéréseket az *eljárási jogon kívül eső, „külső” ismérvek* alapján igyekszik megvilágítani. E külső ismérv, amely a két rendszer közötti eltéréseket magyarázza lehet azon értékek csoportja, amelyet az egyik vagy a másik rendszer preferál - lásd példának H.L. Packer due process és crime control modelljeit, vagy az uralom gyakorlás mikéntje és azok az elvek, amelyek az igazságszolgáltatási szervezet épül - lásd M. Damaskánál a bürokratikus és koordinatív modell összevetését. Úgy látom, hogy ezzel a megközelítéssel árnyaltabb képet kapunk a kontinentális és az angolszász eljárási rendről, mintha a kettőt az eljárás immanens jellemzőinek összevetésével kívánjuk meghatározni. A „külső” megközelítés ugyanis éppen arra ad magyarázatot, hogy a két rendszer miért is választ eltérő eljárási megoldásokat: miért passzív a bírő az egyikben és miért munkálkodik a tényállás megállapításán a másikkban, miért van kiemelt jelentőségük a bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályoknak az egyik rendszerben és miért kevésbé érzékeny a hibák, jogsértések eljáráson belüli szankcionálására a másik, stb. Ezért én is eljáráson kívüli szempont alapján kívánom a két rendszer elhatárolását elvégezni.

2. Az a véleményem, hogy az ún. európai és az amerikai igazságszolgáltatási rendszer közötti eltérések leginkább az adott *rendszernek a külvilághoz, más rendszerekhez való viszonyával* ragadható meg. Az európai igazságszolgáltatást tekintve ez azt jelenti, hogy az európai

államszervezési felfogás tükröződéseként az igazságszolgáltatás önmagába zárt, *egy funkciót teljesítő, más rendszerektől elzárt entitás*. Az európai államszervezési felfogás nem tűri az egymást fedő hatásköröket, a versengő kompetenciákat, rivalizáló jogosítványokat és funkciókat.

2.1. A büntető igazságszolgáltatás egyetlen feladata, kizárólagos funkciója valamely „*történeti tényállás*” megállapítása és annak jog szerinti megítélése. A rendszer egyedül e kizárólagos funkcióra vetítve nyitott: ha más, a büntető eljárásen kívüli forrásokból a tényállás megállapításának elősegítésével kecsegtető információkhoz juthat, úgy azt minden aggály nélkül befogadja. Ezt szolgálja a bizonyítási eszközök szabad beszerzésének és felhasználásának rendszere; vagyis nem számít, hogy az információkat olyan módszerekkel szereztek be, amelyek idegenek a büntető eljárás szabályaitól, sőt az információ felhasználásának az sem akadály, hogy az adott módszer alkalmazása magában a büntető eljárásban tilalmazott. A lényeg ugyanis az, hogy a döntéshozó minden releváns információnak birtokába jusson.

2.2. Egyébként azonban zárt a rendszer - nem hajlandó a törvényhozás területére kalandozni, nem hajlandó annak gyengéit korrigálni, még akkor sem, ha a konkrét ügyben valamely jogszabály alkalmazása nyilvánvalóan elfogadhatatlan eredményhez vezetne. (Ezen a gyakorlatban a materiális büncselekmény fogalom sem igen változtat.) Erre legfeljebb kerülő úton, a vádemelés mellőzése formájában vállalkozik, ha elismeri az opportunitás elvét; ilyenkor viszont büntető eljárás nem is indul, de legalábbis elmarad annak főszakasza, a bírósági eljárás. Innen van, hogy az európai rendszerek inkább a rendes igazságszolgáltatástól elkülönülő intézményeket - alkotmánybíróságokat, az ombudsmani tisztséget - hívnak életre a törvényhozó kontrolljára.

2.3. Az európai rendszer azt sem engedi, hogy a közvélekedés behatoljon az igazságszolgáltatásba; ez az oka annak, hogy az európai eljárási jogok ellenálltak a „tisztá” esküdtszéki rendszer meghonosításának. A „tisztá” zsűri intézményének a lényege az, hogy az ítélező a jogot, a törvényeket más értékek nevében félreteheti. A kontinensen pedig ott, ahol az esküdtszék közelít a „tisztá” zsűrihez, ott éppen most tervezik, hogy a karizmatikus hatalomgyakorlás jogától fosztják meg, amennyiben döntéseinek indokolására kényszerítik és határozatait a felsőbbbíróságok racionális kontrolljának vetik alá (ld. a francia javaslatot a büntető perrendtartás módosítására).

2.4. A más rendszerektől való elzártság az oka annak is, hogy a vád és a védelem megállapodásai, az ún. konszenzuális eljárások, mindig magát a büntető igazságszolgáltatást szolgálják: vagy az igazságszolgáltatás mint egész működőképességének megőrzését hivatottak biztosítani, vagy pedig az igazságos döntést, amikor ilymódon törvényileg honorálják a beismerést. Nem úgy, mint

az Egyesült Államokban, ahol a plea bargaining alapja egyebek között az, hogy az ügyész mégiscsak valamifajta eredményt prezentálva újraválasztásának esélyeit növelheti. A politika és a közvélekedés kizárását szolgálja egyébként az is, hogy a rendes igazságszolgáltatás szereplői a kontinensen kinevezett tisztviselők, nem választás útján nyerik el tisztségüket.

2.5. A rendszer zártsága magyarázza azt is, hogy az európai büntető igazságszolgáltatás a bizonyítási eljárás korlátait bár elismeri, ám ezt elsősorban a tényállás megállapításának minősége érdekében teszi (a feltételezés az, hogy a törvénytörtő bizonyíték nem megbízható). Ugyanakkor az utóbbi időben a bizonyítási tilalmak létét itt a kontinensen szokás azzal is indokolni, hogy a rendszer tisztességes működését ily módon is demonstrálni kell. Az európai eljárási jog azonban sohasem azért írja elő a bizonyítási tilalmakat, hogy ily módon rendszeren kívül álló feladatokat teljesítsen: a törvénytörtő bizonyítékok kizárásának szabályai magát a rendszert szolgálják, nem arra valók, mint például az Egyesült Államokban, hogy ily módon „fegyelmezzék” a bűnüldözőket. A mi felfogásunk szerint arra ott van a fegyelmi eljárás vagy a büntetőjog,

A bizonyítási tilalmak elismerése nem pusztán ismeretleméleti megfontolásból, hanem arra tekintettel is, hogy ily módon demonstrálják a perben szereplők és a „közösség” számára egyaránt, hogy a rendszer tisztességes módon működik, azért jelzi az európai eljárási jog közelítését az angolszász felé. Nyilvánvaló, hogy ebben a közelítésben nem kis szerepe van az Európai Emberi Jogi Egyezménynek, illetve kontrollszervei ítélezési gyakorlatának.

3. Mi innen Európából - érthető módon - inkább azt vesszük észre, hogy a mi rendszerünk milyen lépéseket tesz az angolszász eljárási jog irányába. Nem árt azonban látni azt is, hogy a másik oldalról is megvan a készség a közelítésre. Ezt jelzi egyértelműen, hogy a mindenható zsűri verdiktjének felülvizsgálatára, anullálására egyre több lehetőség nyílik, ha az ítélezők vélekedése a jog számára elfogadhatatlan eredményhez vezet. A rációval és a perben törtétekkel összeegyeztethetetlen ítéletek korrekcióját elvégezheti a bíró, de arra is mód van, hogy az áldozat vagy az elítélt az alkotmányban foglalt jogainak megsértésére hivatkozva a per újratárgyalását kényszerítse ki szövetségi szinten; és végül a joggal és a józan ésszel ellentétes verdiktek korrekciójára egyre gyakrabban veszik igénybe a polgári peres utat is.

4. De e közelítés ellenére a strukturális eltérés a két rendszer között továbbra is megvan, és a Tervezet is egyértelműen megmarad az európai modellnél. Ez magyarázza egyébként azokat a vonásait, amelyek miatt jogvédő szervezetek és az emberi jogok iránt elkötelezett szerzők részéről esetenként bírálat is éri. Említhetem az esküdtszék (újra)bevezetését számonkérő kritikákat, vagy az álláspontot, amely azt sérelmezi, hogy az eljárási szabá-

lyok megsértése, a törvénnyel ellentétes bizonyítás csak egészen kivételesen eredményezi az ítélet megsemmisítést. De az igazságszolgáltatási rendszer zártságának elve tükröződik abban is, hogy a Tervezet más a közelmúltban megszületett eljárásai törvényekkel összehasonlítva - utalok itt az olasz Bp.-re vagy az idén hatályba lépett lengyel eljárásai törvényre - igencsak korlátozott közreműködési lehetőséget biztosít a jogvédő szervezetek számára, amit állásfoglalásában a Társaság a Szabadságjogokért sérelmez is. A Tervezet szűkkeblűsége nyilván azzal magyarázható, hogy ily módon is elejét kívánja venni annak, hogy a konkrét ügyön túlmutató szempontok befolyásolják a tényállás megállapításának folyamatát.

Megmarad a Tervezet az európai modellnél annyiban is, hogy a rendszer kizárólagos funkciójának megfelelően, a történeti tényállás megállapításához és annak jogi értékeléséhez valamennyi információt a döntéshozó rendelkezésre bocsátja. A bíró, akinek önálló, a felektől független megismerési tevékenységét a Tervezet továbbra is elismeri, birtokába jut a nyomozás iratainak, így ugyanazoknak az információknak az ismeretében kezdi meg a tárgyalást, mint a vádló és a védelem. Elhibázott és feltehetően a Tervezet ismeretének hiányából fakad az az érvelés, hogy az új tárgyalási modell kiszolgáltatott helyzetbe hozza a bírót.

Kérdés persze, hogy a bíró teljes iratismerete mellett van-e egyáltalán értelme a *felek általi kikérdezés* rendszerének? Úgy látom, hogy még ilyen esetben is van.

Egyrészt e rendszer jobban biztosítja a bíró pártatlanságát, ha az Európai Emberi Jogi Konvenció szervei által alkalmazott ún. objektív tesztet tekintem. Vagyis a bíró mentesítése a kihallgatások vezetése alól nagyobb garanciát nyújt arra, hogy a vádlottban nem támadnak igazolható kételyek a bíró elfogultlanságát illetően.

Másodszor, bár aligha eldönthető, hogy ismeretelméletileg a kontradikción alapuló vagy a magányos inkvizíciós módszer a tökéletesebb - már csak azért sem, mert a megismerendő valóság nem azonos a két rendszerben -, úgy tűnik, hogy legalábbis az alanyi oldalhoz tartozó elemek felderítésénél, ahol tehát hozzárendelésekről, interpretációról, külső jegyek alapján történő attribúcióról van szó, a kontradiktórius módszer, az egymással szembenálló értelmezések ütköztetése mégiscsak jobb vagy igazságosabb eredményhez vezethet.

Végül, a felek általi kikérdezés talán jobban biztosítja a döntés megalapozottságát, amelyet a kontinentális rendszerben - egyebek mellett - az eljárás szakaszokra bontása hivatott garantálni. Király Tibor írja, hogy a döntés megbízhatósága növelhető azáltal, hogy az adott jelenséget különböző módszerekkel, eltérő eszközökkel vizsgálják meg - ez az eljárás fázisokra bontásának ismeretelméleti indoka. És ő írja azt is, hogy a döntés helyessége nyilván akkor biztosított jobban, ha az eljárás különböző fázisaiban eltérő módszerekkel jutunk azonos eredményre. Ha ez így van, úgy nyilván növeli a döntés megalapozottságát, ha az eljárás második fázisa, a bírósági szakasz nem a nyomozáshoz hasonló inkvizíciós módszerrel kísérli meg a történetek feltárását.

III.

Ami most már az *európai eljárásai jogok és az ún. szocialista modell* közti különbségeket illeti, erről már sok helyütt szóltam, illetve írtam, így csak vázlatosan ismertetem az általam fontosnak tartott eltéréseket. A különbség mindenek előtt a *jogkörmegosztásban* mutatkozik: az előkészítő szakaszban a bíróság szerepe igen korlátozott, ezzel szemben a rendőrség - amely a nyugat-európai modellben (az angol rendszert leszámítva) csak delegált jogkörben jár el - közel azonos jogosítványokkal rendelkezik, mint az „igazságügyi hatóságnak” tekintett és pártatlan, objektív eljárásra kötelezett ügyész. A Tervezet a szocialista modell e sajátosságával szakít, amikor egyrészt meghonosítja a nyomozási bíró intézményét, aki az alapvető jogokat legsúlyosabban korlátozó kényszerítő intézkedésekről dönt. Ő gondoskodik a bizonyítéknak a tárgyalásra történő biztosításáról is, vagyis elvégzi azokat a bizonyítási cselekményeket, amelyeknek a megismétlésére a tárgyaláson már feltehetően nem lesz mód.

Ugyancsak a „szocialista” modelltől való elszakadás mutatkozik meg a Tervezet azon rendelkezésében, amely az előkészítő eljárás irányítására az ügyészt hatalmazza fel. Igaz, a Kodifikációs Bizottság javaslata is ismer kivételeket e szabály alól és önálló nyomozásra hatalmazza fel egyes esetekben a rendőrséget és más nyomozó hatóságokat e felhatalmazást pedig a kormány által a parlament elé terjesztett változat még tovább bővíti.

Ugyancsak a szocialista modelltől való szakítást jelzik a Tervezet azon rendelkezései, amelyek az eljárás *formalizmusát* erősítik és szélesebb körben ismerik el a felek *rendelkezési jogát*. Mindez természetesen azzal jár, hogy nagyobb jelentőséget kap a szocialista modellben nem sokra tartott jogászai szaktudás; a Tervezet nem egy intézménye - a konszenzuális eljárások vagy a pótmagánvádlókénti fellépés - csak megfelelő jogászai felkészültséggel vehető sikerrel igénybe. Az eljárás törvény elfogadását követő jogalkotásnak kell majd gondoskodnia arról, hogy a szocialista modelltől való nyilván üdvözlendő elszakadás ne eredményezze azt, hogy tehető és szegény között olyan mérvű különbség alakuljon ki a joghoz való hozzájutás esélyeit illetően, ami a jogállamban megengedhetetlen.

IV.

I. Nos, azt követően, hogy elhatároltam az ún. európai modellt az amerikai igazságszolgáltatási rendszertől és vázoltam a Tervezet azon jellemzőit, amelyek a szocialista modelltől való elszakadást jelzik, kísérletet teszek arra, hogy felfedjem azokat a tendenciákat - most már az európai modellen belül, - amelyek a 90-es években kirajzolódnak. Ily módon megállapíthatjuk azt is, mennyiben tükröződnek ezek a tendenciák a Tervezetben. Választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy lépést tart-e a az új el-

járási törvény tervezete azzal a belső fejlődéssel, amely az európai modellen belül végbement.

A tendenciák kijelölésénél először is figyelemmel leszek az elmúlt évtized törvényhozási történéseire Európában. Ugyanakkor annak ellenőrzésére, hogy valóban a tényleges tendenciákat ragadtam meg és nem önkényes szelekciót végeztem, segítségül hívom a az Európa Tanács különféle szerveinek állásfoglalásait, döntéseit. Feltételezésem ugyanis az, és e feltételezés, úgy gondolom, nem ésszerűtlen, hogy az Európa Tanács különféle testületeinek ajánlásaiban, állásfoglalásaiban olyan kriminálpolitikai, azon belül is eljáráspolitikai elvárások fogalmazódnak, amelyek a tagállamok többségének tetszésével találkoznak. Olyan trendek rajzolódnak ki tehát ezekben az állásfoglalásokban, amelyek az egyes nemzeti jogrendszerekben is érvényesek. Figyelemmel leszek ugyanakkor az Európai Emberi Jogi Konvenció szerveinek esetjogára is, arra tekintettel, hogy a Bizottság döntéseiben és a Bíróság ítéleteiben megfogalmazott tételeket az egyes nemzeti jogrendszerek is megszívlelik, márcsak azért is, hogy a strasbourgi elmarasztalást elkerüljék.

2. Az első terület, ahol egységes tendenciát vélek fedezni az előkészítő eljárás szabályozása. Úgy tűnik, hogy a legtöbb kontinentális országban a törvényhozás valamiképpen reagál arra a felismerésre, hogy bár a 19. századra visszanyúló kódexek hagyományosan a büntető-eljárást a bírói eljárással azonosítják, és így a büntető-eljárási törvény szabályai csak a vizsgálat, a vizsgálóbírói eljárás megindulását követően tartalmazznak részletes szabályokat, a valóságban az ügy kimenetelét jelentős mértékben befolyásolja a büntető-eljárási rendelkezések által többé-kevésbé nyitva hagyott rendőrségi tevékenység.

A tényleges helyzetre az eljárás jogok úgy reagálnak, hogy megkísérik a rendőrségi szakaszt is részletesen szabályozásnak alávetni, és a terhelt védekezési jogait már ebben a fázisban biztosítani. Ez a nemzeti törvényhozásokban megfigyelhető tendencia egybevág az európai emberi jogi kontroll szervek gyakorlatával: a strasbourgi Bizottság és Bíróság ugyanis már régóta azt a felfogást képviseli, hogy a 6. cikkben írt tisztességes eljárás szabályai nem korlátozódnak a tárgyalási vagy a bírósági szakaszra, tehát nemcsak a mi fogalmaink szerinti vádemelést követő fázisra. A strasbourgi esetjog szerint a tisztességes eljárás egyes elemeit már az eljárás korábbi szakaszában, adott esetben az eljárásnak a rendőrség általi megindításától, sőt bizonyos körülmények már a formális büntető eljárást megelőző eljárási formákra (pl. a deviza vagy vámigazgatási eljárás) is alkalmazni kell. Nyilvánvaló ugyanis, hogy számos az Európai Emberi Jogi Egyezmény 6. cikkében megfogalmazott garancia - így például az ésszerű időn belüli elbírálás követelménye, vagy az eljárás alá vont személy azon joga, hogy haladéktalanul tájékoztassák a terhére rótt bűncselekményről továbbá a védőhöz való jog - jelentősen veszítene értékéből, ha csak a bírósági eljárásban, legyen az akár a vizsgálóbírói eljárása, nyerne alkalmazást.

A Tervezet ezen a téren is többé-kevésbé követi az európai trendet. Bár az előkészítő eljárás irányítására generális szabályként az ügyészt hatalmazza fel, mégis nem jelentéktelen mértékben meghagyja a rendőrség önálló eljárási jogosítványait. És bár az előkészítő eljárás funkcióját a vád előkészítésében jelöli meg, mégis viszonylag részletesen szabályozza a bírósági eljárást megelőző fázist. Csak azokat a rendelkezéseket iktatja ki, amelyek garanciális tartalommal nem bírnak és felesleges bürokratikus terheket rónak a nyomozó hatóságra és az ügyészre.

Ugyanakkor el kell ismerni, hogy a Tervezet nem volt képes megnyugtató módon megoldani a büntető eljárás és az azt megelőző más típusú eljárások közötti viszonyt. Megmarad ugyanis a szabad bizonyítás tételénél és kimondja, hogy mindazon bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság - jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során - a büntető eljárást megelőzően beszerzett, fel lehet használni. Vagyis a büntető eljárást megelőzően lefolytatott eljárás minősége indifferens, a követelmény pusztán az, hogy az adott hatóság hatáskörében járjon el. Ez egyben azt is jelenti, hogy a büntető eljárás garanciális normái e kerülő úton kijátszhatók. Sokat veszít a jelentőségéből az önvádolás kényszerének tilalma, ha felhasználhatók az olyan eljárás eredményei, amelyben a nemo tenetur elve nem érvényesül, ahol az érintett kooperációra kötelezett. (Megjegyzem, volt a kodifikációs munkának egy olyan pontja, amikor a tervezett szöveg kizárta az olyan bizonyíték felhasználását, amelyet más eljárásban a büntető eljárás elveivel ellentétes módon szereztek be, de ez nem nyerte el a Kodifikációs Bizottság és a tárcaegyeztetésben részt vett szervek tetszését.)

Erre azért hívom fel a figyelmet, mert a közelmúltban született és a hallgatás jogát érintő ügyekben hozott strasbourgi ítéletekből az a tétel rajzolódik ki, hogy a büntető eljárás garanciális szabályai kerülő úton nem ronthatók le. Így aztán a Tervezet szabályozása magában hordja a strasbourgi elmarasztalás veszélyét.

3. A következő általánosan érvényesülő tendencia az európai országok közelmúltbeli törvényhozásában a személyes szabadság fokozott tisztelete. Tükröződik ez a letartóztatási okok szűkítésében, így számos országban a hagyományos letartóztatási okok - a szökés veszélye, a bizonyítékok megsemmisítésének veszélye - absztrakt léte nem elégséges már a letartóztatás elrendeléséhez. Számos országban az eljárási törvényeknek az elmúlt években bekövetkezett módosításai eredményeképpen meghatározzák a letartóztatás maximális időtartamát. Itt is úgy látom, hogy a Nyugat-Európában megfigyelhető trend egybevág az Európa Tanács instrumentumaiban foglaltakkal. A Parlamenti Közgyűlés 1994. évi Ajánlását említem csupán, amelyben a testület azt javasolja, hogy a fogvatartás kisebb ügyekben 6 hónapot ne haladjon meg, míg súlyosabb bűncselekmények esetében legfeljebb 18 hónapig terjedjen valamint azt is, hogy e tartamokat semmilyen körülmények között se lehessen meghosszabbítani.

A Tervezet ezen a területen is többé-kevésbé lépést tart az európai trenddel: pontosabban, részletesebben és szigorúbban határozza meg a letartóztatás feltételeit, módot ad arra, hogy a bíróság alaposabb vizsgálatot tartson a letartóztatásról szóló döntést megelőzően, és rendelkezik a letartóztatás maximális tartamáról is. Igaz, a Tervezet körüli vitákban sokan túlon túl hosszúnak vélték a maximális tartamot és arra a veszélyre hívták fel a figyelmet, hogy a megfelelő jogalkalmazási gyakorlat elmaradása esetén a tisztességes jogalkotói szándék mellett is egyes letartóztatási okok a terheltek helyzetét tovább ronthatják.

4. A harmadik terület, ahol egyfajta európai trend kitapintható, az igazságszolgáltatás egyre növekvő terheivel függ össze. Erre számos országban már reagált vagy reagálni készül a törvényhozás. A nyomozás/vizsgálat szakaszában sokhelyütt áttörik a legalitás elvét, azokban az országokban, amelyekben az opportunitás elve már elfogadott, ennek hatókörét bővítik. Az eljárás gyorsításának, a bíróságok tehermentesítésének szándéka tükröződik a „normál” eljárástól eltérő processzuális formák, köztük a szakszerű eljárások terjedésében is. A gyorsított eljárások bevezetésére az Európa Tanács tagállamai a szervezet által elfogadott instrumentumokból is ösztönzést kapnak. Elég, ha csak a Miniszterek Bizottsága 1987. évi Ajánlására gondolunk a büntető eljárás egyszerűsítéséről, amely a dekriminalizáció mellett számos gyorsított és egyszerűsített eljárási forma meghonosítására biztatja a tagállamokat, hogy bíróságaik terheire enyhítsenek. Természetesen az Európai Emberi Jogi Egyezmény is tartalmazza az ésszerű időn belüli elbírálás követelményét - igaz az eljárás alá vont személyt illető garanciális szabályként megfogalmazva. Ebben a megközelítésben ez azt jelenti, hogy az ésszerű időn belüli eljárás tézise egyike a terheltek megillető jogosítványoknak a 6. cikkben megfogalmazott egyéb szabályok mellett, és nem azokkal rivalizáló követelmény. Igaz, az utóbbi időben született néhány olyan ítélet is (gondolok a Fey és a Padovani ügyekre), amelyek a kisebb ügyek miatt folyó eljárásokban az ésszerű időn belüli döntés követelményét a 6. cikk egyéb rendelkezései elé helyezik.

A Tervezet ezen a területen is követni látszik az európai trendet: ha nem is radikálisan, de mégiscsak szélesíti a vádemeléstől eltekintés lehetőségét és, megtartva a mai törvényben ismert gyorsított eljárási formákat, bevezeti az ún. lemondásos eljárást, amely véleményem szerint nem - ahogy ezt mostanában népszerű állítani - az „amúgy is túlon túl enyhe” bírói büntetés kiszabás törvényi szentesítését jelenti, hanem sokkal inkább annak a törvényi garanciáját, hogy a jogalkalmazás az egyébként

ma is érvényes ígéretét, hogy a beismerést enyhítő körülményként értékeli, ténylegesen be is tartja.

5. A Tervezetet elemezve (de akár csak elolvasva is) tehát arra jutunk, hogy az nem szakít a kontinentális eljárási filozófiával, érintetlenül hagyja a kontinentális rend alapvető struktúráját. Az angolszász eljárási modellben ismeretes megoldásokhoz hasonlatos intézményei ugyanakkor az ügyek pártatlan, tisztességesebb és egyúttal gyorsabb elbírálását hivatottak szolgálni. A Tervezet - láttuk - számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely jelzi: alkotói többé-kevésbé tisztában vannak azal, hogy mi történik Európában. Igyekszik megszabadulni a Tervezet a szocialista eljárási modell jellemzőitől is, igaz ennek ára is van: ha az állam továbbra is érzéketlenül marad a lemaradottak igényeivel szemben, ha nem alakul ki egyfajta szakmai (ügyvédi) ethosz, úgy a büntető igazságszolgáltatásban a mainál is látványosabban mutatkoznak majd meg a társadalmi különbségek.

Összefoglaló

A dolgozatában a szerző azt vizsgálja, hogy a büntető eljárási törvény tervezete (Tervezet) illeszkedik-e az európai jogfejlődésbe. Ennek megállapítása érdekében először azt elemzi, hogy a Tervezet megőrzi-e a kontinentális hagyományokat vagy áttérést jelent-e az angolszász (amerikai) modellre. A szerző az európai kontinentális és az angolszász (kivált amerikai) eljárási modell közti alapvető különbséget a büntető igazságszolgáltatási rendszernek a külvilághoz való viszonyában véli felfedezni. Elemzése eredményeképp arra jut, hogy a Tervezet megőrzi a kontinentális eljárási jog azon sajátosságát, hogy a büntető igazságszolgáltatás a külvilágtól, más rendszerektől elzárt, egyetlen, kizárólag önnön funkcióját teljesítő rendszer. Ezért alaptalanok azok az állítások, hogy a Tervezet az angolszász eljárási rend elemeit kívánja átültetni a befogadásra alkalmatlan európai és azon belül magyar talajba. A szerző szerint a Tervezet olyan megoldásokat tartalmaz, amelyek a 90-es évek nyugateurópai törvényhozásában is megfigyelhetők és amelyek többé-kevésbé összhangban állnak az Európa Tanács testületei dokumentumaiban foglaltakkal és az európai emberi jogi kontrollszervek esetjogával. A Tervezet továbbá szakít a szocialista modell jellemzőivel, de felhívja a figyelmet az ebből adódó veszélyre is: ha további jogalkotási lépések nem történnek és nem erősödik a szakmai morál, úgy a joghoz való hozzájutás terén olyan mérvű különbség alakul ki a tehetősek és a szegények között, amely a jogállamban elfogadhatatlan.